ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора
від _____ № _____

Інструкція щодо проведення первинного огляду та судово-медичного дослідження (експертизи) неідентифікованих тіл (останків) загиблих (померлих) осіб у випадках масових жертв та під час здійснення репатріаційних заходів

1. Загальні положення

1. Ця Інструкція визначає механізм проведення первинного огляду та судово-медичного дослідження неідентифікованих тіл (останків) загиблих (померлих) осіб у випадках масових жертв та під час здійснення репатріаційних заходів.

2. Суб'єктами первинного огляду та судово-медичного дослідження (експертизи) неідентифікованих тіл (останків) є:

1) представники підрозділів Національної поліції України (слідчі, працівники оперативних підрозділів, спеціалісти-криміналісти, працівники вибухотехнічної служби) (далі – представник НПУ);

2) представники державних спеціалізованих установ судово-медичної експертизи (судово-медичні експерти, спеціалісти підрозділів судово-медичної криміналістики) (далі – ДСУ СМЕ);

3) представники Експертної служби МВС (судово-медичні експерти НДЕКЦ) (далі – представник ЕС МВС).

2. Первинний огляд неідентифікованих тіл (останків) загиблих (померлих) осіб

1. Відповідно до Порядку присвоєння унікального коду тілам (останкам) загиблих (померлих) осіб в установах (бюро) судово-медичної експертизи, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 04 квітня 2025 року № 589 представником ДСУ СМЕ кожному тілу або фрагменту присвоюється унікальний код тіла (останку) загиблої (померлої) особи (далі – унікальний код), який використовується при проведенні всіх подальших дій (маркування зразків, фотозображень, рентгенологічних зображень, бланків, пакування особистих речей та об'єктів тощо).

2. У разі виявлення в одному мішку останків, що явно належать різним особам, кожному з них присвоюється окремий унікальний код. Перед

присвоєнням унікальних кодів представник ДСУ СМЕ проводить огляд вмісту мішка та останків з метою встановлення можливості їх належності до одного тіла.

3. За наявності відповідних морфологічних ознак здійснюється реасоціація останків за суглобовими поверхнями, відповідністю м'яких тканин, елементами одягу, морфологічними характеристиками, стану кісток та з обов'язковою фотофіксацією.

З метою встановлення особової належності груп анатомічно зіставлених секторів скелету за можливості проводиться ДНК дослідження на предмет встановлення генетичної тотожності за допомогою швидкісного ДНК-аналізатора.

4. У випадку неможливості оперативного визначення належності, унікальні коди присвоюються кожному останку окремо. Після підтвердження взаємозв'язку уповноваженим представником НПУ проводиться документоване об'єднання фрагментів із зазначенням їх належності одній особі.

5. Обов'язковому фотографуванню підлягають одяг, особисті речі, документи та інші об'єкти, що можуть мати ідентифікаційне значення.

6. Фотофіксація здійснюється уповноваженими представниками НПУ з використанням цифрової фотоапаратури.

7. Кожне фотозображення повинно містити у кадрі масштабну лінійку та ідентифікаційну бирку з унікальним кодом.

8. Фотознімки зберігаються у цифровому вигляді в окремих папках із зазначенням унікального коду об'єкта.

9. Фотофіксація розпочинається з оглядових знімків, які відображають об'єкт щонайменше з двох сторін.

10. Перед розпакуванням мішка уповноваженими представниками НПУ обов'язково фіксуються, у тому числі із застосуванням цифрового фотоапарата, всі наявні на ньому бирки, маркування та написи.

11. За наявності відповідного обладнання уповноважений представник ДСУ СМЕ обов'язково проводить рентгенографію (КТ, оглядову рентгенографію, прицільні знімки) для виявлення консолідованих переломів, сторонніх тіл, медичних імплантів і фіксуючих елементів.

12. З метою виявлення індивідуалізуючих ознак, елементів військової чи цивільної форми одягу, маркувань виробника, а також предметів, що можуть бути використані для ідентифікації особи уповноваженим представником НПУ здійснюється детальний огляд одягу, взуття та особистих речей. Дані фіксуються в протоколі огляду.

13. Одяг, особисті речі, документи та інші предмети, які були з трупом, реєструються у встановленому порядку уповноваженим представником НПУ та заходяться до відповідного журналу обліку.

14. Одяг знімається пошарово (плечовий, поясний, взуття). Кожен елемент оглядається із зовнішнього та внутрішнього боку та фотографується у двох проєкціях.

15. Номенклатура елементів цивільного одягу визначається відповідно до ДСТУ 2027–92 «Вироби швейні й трикотажні. Терміни та визначення», а для військової форми – відповідно до наказу Міністерства оборони України від 20.11.2017 № 606, із відтворенням назв з етикеток виробника.

16. Виявлені знаки розрізнення (патчі, шеврони, наліпки тощо) описуються із зазначенням форми, розміру, кольору та семантичних елементів; найменування наводяться згідно з чинними додатками до наказів Міністерства оборони України.

17. Точна локалізація знаків розрізнення, етикеток і написів фіксується відповідно до стандартних назв конструктивних елементів і швів. За необхідності допускаються поздовжні розрізи елементів одягу для його зняття без втрати доказової інформації.

18. У разі наявності забруднень одяг очищається та висушується для виявлення індивідуалізуючих ознак, маркувань, нашивок і написів. Замиті або стерті написи досліджуються у крайніх променях з використанням методів спектральної фотозйомки.

19. Об’єкти, виявлені при огляді вмісту кишень та можуть містити ідентифікуючі ознаки, уповноваженим представником НПУ описується окремо із зазначенням місця знаходження, фотографується, пакується, маркується унікальним кодом та передається уповноваженому представнику НПУ, яким дані вносяться до протоколу огляду.

20. Уповноважений представник НПУ або залучений слідчим представник ЕС МВС здійснює дактилоскопіювання відбитків пальців шляхом оформлення двох примірників дактилоскопічних карт, які маркуються унікальним кодом тіла або фрагмента. Допускається отримання цифрових зображень папілярних візерунків за наявності відповідного обладнання.

21. У разі неможливості дактилоскопіювання судово-медичний експерт ДСУ СМЕ здійснює оцінку стану пальців рук на предмет можливості відновлення папілярних візерунків.

За встановлення можливості відновлення папілярних візерунків уповноважений представник НПУ, ЕС МВС або судово-медичний експерт-криміналіст ДСУ СМЕ застосовує спеціальні методики з метою відновлення папілярних візерунків.

Після відновлення уповноваженим представником НПУ здійснюється дактилоскопіювання.

22. У разі неможливості отримання відбитків на місці, кисті або окремі пальці направляються до підрозділу судово-медичної криміналістики ДСУ СМЕ для відновлення папілярних візерунків за спеціальними методиками.

23. У постанові про призначення судово-медичної експертизи слідчим зазначається питання щодо наявності кистей рук, їх збереженості та придатності для дактилоскопіювання або відновлення відбитків папілярних візерунків.

24. Зовнішнє дослідження неідентифікованих тіл (останків) проводиться судово-медичним експертом ДСУ СМЕ із можливим залученням судово-медичного експерта-криміналіста ДСУ СМЕ з метою фіксації анатомічних, індивідуалізуючих та ідентифікаційних ознак, а також встановлення даних, що можуть бути використані для ідентифікації особи та визначення причин смерті.

З метою визначення, виявлення та фіксації одонтологічної та антропологічної інформації, індивідуалізуючих ознак, зокрема татуювань, оцінки стану пальців рук та результату їх відновлення, та здійснення реасоціації при проведенні зовнішнього огляду неідентифікованих тіл (останків) може залучатися судово-медичний експерт-криміналіст ДСУ СМЕ.

Результати проведення зовнішнього огляду неідентифікованих тіл (останків) судово-медичним експертом-криміналістом ДСУ СМЕ фіксуються в довідці спеціаліста.

25. Зовнішнє дослідження неідентифікованих тіл (останків) має включати такі складові:

1) Проведення обережного туалету голови, обличчя та тіла з видаленням грубих забруднень без пошкодження можливих слідів з обов'язковим використанням проточної води;

2) Здійснення сигналетичного фотографування, що включає:

загальні види тіла спереду та ззаду;

збличчя – фас, лівий і правий профілі;

тильні і долонні поверхні кистей рук.

3) Визначення довжини тіла здійснюється ростоміром у сантиметрах за умови збереження анатомічної цілісності тіла та відсутності виражених пізніх трупних змін.

У разі неможливості визначити довжину тіла через пошкодження або деформації, зокрема через розвиток пізніх трупних змін, при внутрішньому дослідженні вилучається одна ціла довга трубчаста кістка (плечова, променева, стегнова або великогомілкова) або, за відсутності такої – лопатка;

Складання словесного портрету, у якому зазначаються колір, довжина та густота волосся, наявність і характеристика бороди та вусів, тип статури, колір шкіри та інші антропологічні або зовнішні риси;

Системний огляд усіх анатомічних ділянок тіла з метою виявлення індивідуалізуючих ознак: татуювань, рубців, шрамів, родимих плям, вроджених або набутих аномалій;

4) За можливості застосовуються мультиспектральні методи огляду.

5) За необхідності можуть застосовуватися методики відновлення шкіри для візуалізації татуювань.

6) Виявлені індивідуалізуючі ознаки фіксуються шляхом здійснення прицільних фотографій з масштабною лінійкою.

26. У постанові слідчого про призначення судово-медичної експертизи зазначаються питання щодо наявності на тілі татуювань, їх видимості, можливості покращення візуалізації та фіксації.

27. Під час здійснення зовнішнього огляду неідентифікованого тіла (останків) судово-медичним експертом ДСУ СМЕ із можливим залученням судово-медичного експерта-криміналіста ДСУ СМЕ здійснюється дослідження одонтологічних ознак, що включає:

1) Виконання обережного туалету зубного ряду від забруднень та фотографування кожної щелепи у чотирьох проєкціях (фронтальна, права бічна, ліва бічна та, за умови доступу, що не спотворює обличчя придатне для візуальної ідентифікації, оклюзійна поверхня), прикус;

2) Проведення прицільної рентгенографії кожного зуба портативним апаратом, за можливості ортопантомографії;

3) Опис стану зубів за системою FDI з фіксацією лікувальних втручань (пломби, коронки, мости, протези тощо) та стану лунок відсутніх зубів;

4) За наявності стоматологічних конструкцій описання їх типу, матеріалу, локалізації і маркування (видалення конструкцій здійснюється лише за необхідності подальшої експертизи такого об’єкту).

28. У постанові слідчого про призначення судово-медичної експертизи зазначається питання щодо наявності та збереженості зубних рядів і щелеп, визначення зубної формули, виявлення прижиттєвих стоматологічних втручань (пломб, протезів, імплантів, ортодонтичних конструкцій тощо) та оцінки характеру посмертних змін.

3. Проведення судово-медичної експертизи (дослідження) неідентифікованих тіл (останків) загиблих (померлих) осіб

1. Проведення судово-медичної експертизи (дослідження) здійснюється судово-медичним експертом ДСУ СМЕ.

2. Повне внутрішнє дослідження з урахуванням характеру та локалізації виявлених ушкоджень, включаючи обов’язкове розкриття порожнини черепа, грудної та черевної порожнин, проводиться:

1) за відсутності очевидних (явних) ознак вогнепальної, вибухової, опікової або іншої травми та встановленої при огляді причини смерті;

2) за наявності ознак, що можуть свідчити про катування.

3. Визначення статі та віку здійснюється судово-медичним експертом ДСУ СМЕ шляхом використанням затверджених методик антропологічного аналізу.

4. У разі виявлення консолідованих (зрощених) переломів виконується їх опис, прицільне фотографування, та за можливості рентгенографія.

5. У випадку виявлення елементів остеосинтезу або імплантів фіксуються їх тип, форма, розміри, колір, місце фіксації, а також наявні індивідуальні серійні або реєстраційні номери. Здійснюється прицільне фотографування та рентгенографія.

6. Сторонні предмети (кулі, уламки тощо), виявлені під час дослідження, фотографуються судово-медичним експертом ДСУ СМЕ у місці їх локалізації та після вилучення з тіла, описуються і передаються уповноваженому представнику НПУ для внесення даних в протокол огляду.

7. У разі неможливості вилучення сторонній предмет поміщається до мішка з тілом із відповідною позначкою в висновку експерта.

8. Для призначення судової молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) відбираються зразки від усіх тіл (останків), їх фрагментів, які не можуть бути реасоційовані анатомічно, за одягом або за допомогою швидкісного ДНК-аналізатора. Дані про відібрані біологічні зразки (їх опис із зазначенням пояснень судово-медичним експертом ДСУ СМЕ про причини відбору зразків), анатомічну реасоційованість тіла вносяться слідчим в протокол огляду.

9. При неможливості швидкого визначення статі, довжини тіла та віку відбираються окремі кістки та/або зуби, які направляються до відділення судово-медичної криміналістики ДСУ СМЕ.

10. Для лабораторних досліджень за необхідності відбираються відповідні зразки органів та тканин.

4. Безпека та охорона праці

1. Усі роботи уповноваженими представниками ДСУ СМЕ та НПУ виконуються у засобах індивідуального захисту, із застосуванням бар'єрних методів і деконтамінації робочих поверхонь.

2. Перед початком роботи із мішками та пакуванням залучаються представники вибухотехнічної служби НПУ або ДСНС.

3. Мішки, контейнери та пакунки, які несуть небезпеку, маркуються попереджувальними позначками (наприклад, «біологічна небезпека», «важкий вантаж», «скло/колючі предмети»).

4. Утилізація відходів здійснюється відповідно до Державних санітарних норм та правил «Порядок управління медичними відходами, у тому числі вимоги

щодо безпечності для здоров’я людини під час утворення, збирання, зберігання, перевезення, оброблення таких відходів», затверджених наказом Міністерства охорони здоров’я України від 31 жовтня 2024 року № 1827, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 18 грудня 2024 року за № 1938/43283.

5. Контроль за дотриманням норм охорони праці та техніки безпеки, забезпеченням покладається на керівника уповноваженого органу.

В.о. директора Департаменту
високотехнологічної
медичної допомоги та інновацій **Ірина СЕМЕНЕНКО**